

Φιλοσοφία και Ρόλος της Εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα

Πολιτισμική αβεβαιότητα έν... άριστοφανικῶ ἰγδίῳ

Χρήστος Κεχαγιάς
Υπ. Διδάκτωρ Τμήματος Κοινωνιολογίας
Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών
Εργαστήριο «Βιοψυσικό Περιβάλλον: Νευροεπιστήμες & Μάθηση» ΠΤΔΕ/ΕΚΠΑ
Ναυαρίνου 13 Α – 106 80, Αθήνα
christoskechagias@hotmail.com

Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο: «Μάθηση και Διδασκαλία στην Κοινωνία της Γνώσης», Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 26-28/11/2004 http://www.cc.uoa.gr/ptde/anakoinoseis_gr.html.

Στην παιδαγωγική επιστήμη, όπως και σε κάθε επιστήμη, η φιλοσοφική διερεύνηση προς επίλυση θεμελιωδών ζητημάτων, όταν δεν ατενίζει το όραμα της αληθινής και ουσιαστικής εξύψωσης του όντος προσκρούει στην παλιά δοκιμασμένη εφαρμογή της «βασικής» διάκρισης ανάμεσα στη γνώση του «όντος» και σε εκείνη του «δέοντος». Η κανονιστική επιβαλλομένη γνώση εκείνου που «έπρεπε να είναι», ακόμη και όταν υποκαθίσταται από την πολιτική ορθότητα, που πρεσβεύει η λογική της κοινής προέλευσης από τη βάση του αμεταβλήτου «είναι» ή καλύτερα, του αενάου «γίγνεσθαι», προσκρούει σε επιστημονικούς συνδυαστικούς μυττωτούς έν άριστοφανικῶ ἰγδίῳ ηθικών εξελίξεων και ιστορικών σχετικισμών. Η κατασφράγιση με το λίθο των διαφόρων ηθικών, πάνω στο αιθέριο σώμα του συνόλου των ιδεωδών του πολιτισμού του ανθρώπου, εξαπέλυσε το ολέθριο και λυσσαλέο κύμα των μυστιπόλων «-ισμών», επιχέοντας μέλανα ύβριν στο ααγές αρχέγονο φάος της φιλότιτος και του Ήθους. Ημφιεσμένοι με το μανδύα της φαλκιδευμένης πίστης και της υπακοής σε κάποια - αεί νεωτερίζουσα - μονοσήμαντη εξελικτική αρχή, οι γεννήτορες των «-ισμών», συνεχίζουν να χέουν από το δίωτο αμφορέα του πολιτισμού, ζέοντα σκευάσματα ηθικών, στα δύσλυτα δεσμά της υπαγωγής του φύσει ελευθέρου όντος στις κατά καιρούς πολιτικές, οικονομικές ή άλλες σκοπιμότητες, χάριν της δήθεν αναζήτησης μιας κάποιας ευδαιμονίας. Έτσι, στους κήπους της ιστορίας του πολιτισμού του ανθρώπου ευδοκιμούν λογής ιδιογενή φάρμακα θεραπείας κοινωνικο-πολιτικών νοσημάτων, άπαντα στην διάθεση της μεγάλης πολυεθνικής, που παράγει αφειδώς προς χρήση, νέα, μοντέρνα, βελτιωμένα εκπαιδευτικά συστήματα.

Τότε, σαν ήρωας βγαλμένος από σαιξπηρικό δράμα, το υψηλό δένδρο της Παιδείας χρόνο με το χρόνο, απομακρύνει τα φύλλα του από το φως του ανθρωπισμού, καθώς εθίζεται στο να μην υπακούει στους φυσικούς νόμους του υπάρχειν, καθώς κατακαίεται ή ακρωτηριάζεται από τα λογής ιδεολογήματα, ενόσω άγεται και φέρεται από τους σχίνους των συμφερόντων οιασδήποτε αρχής, έως ότου εξοστρακισθεί από το φαντασιακό κάθε κοινωνικής δομής-μήτρας πολιτικών όντων και οι χυμώδεις ιδέες του μεταλλαχθούν σε φθηνά ξηρά προσανάμματα, εργαστηριακά υβρίδια-προεκλογικές εξαγγελίες άλλης μιας «νέας τάξης». Οι λογής εφήμερες ασφυκτιώσες κοσμοθεωρίες ως δήθεν συστηματικοί στοχασμοί, άποπειρες να

συγκροτηθεί ο γενετικός κώδικας της ιστορίας του ανθρωπίνου πολιτισμού, μετά την προηγηθείσα απαισιόδοξη διαπίστωση – προτύπωση ενός ζοφερού μέλλοντος, που καλούμαστε ως εκπαιδευτικοί να πορευθούμε, σαν σε ομιχλώδες μολυσμένο αφεγγές τοπίο – είναι οι ψεύτικοι θεοί που κληρονομήσαμε, μία χθών έρημος από φυτεμένα –ως επί το πολύ στείρα – ξόανα, που καλούμαστε να γνωρίσουμε ως θρησκευολόγοι της εκπαίδευσης και – αλίμονο – σε μερικά να προσκυνήσουμε.

Για τον νέο εκπαιδευτικό, που ορρωδεί αντιμέτωπος με το τέρας της προοπτικής ενός homo homini lupus και το κατανικά με τη δύναμη που του δίνει η όποια γνώση αποκομίζει με τον ιδρώτα και τη μάχη που δίνει καθημερινά από τα πανεπιστημιακά έδρανα, μέχρι τον καθημερινό αγώνα της σχολικής τάξης, η κατανόηση και εν τέλει αποδοχή ενός συστήματος αξιών, ως νέκταρος της ερμηνείας του πολιτισμού, καταγράφεται ως πρόσκαιρο «εφηβικό» επίτευγμα, καθώς στον επόμενο σταθμό του οδυσσεϊκού του ταξιδιού τον περιμένει νέα πρόκληση: από το ένα στόμιο η Σκύλλα της επικρατούσης κοινωνικο-πολιτικής αοριστίας, της ανομίας, της κοινοτυπίας και της ολιγοφρένειας, να του εγχειρίζει αφειδώς αναλυτικά προγράμματα, βοηθήματα, εγχειρίδια διδασκαλίας... Από το άλλο στόμιο η Χάρυβδη, να τραβά άτανδρο το πλοίο της ερμηνευτικής του φιλοδοξίας, καθιστώντας τις όμορες ιδεοπολιτικές θεωρίες – και τις προϊούσες από αυτές ιδεολογίες – άκρως ερεθιστικές, σχεδόν ερωτικά προκλητικές, αχόρταγες, χαίνοντα βάραθρα όπου ο παγιδευμένος εραστής της ιστορίας του πολιτισμού, ο εραστής της Παιδείας, αντικρύζοντας το μελλοντικό είδωλο, του φιλοδόξου προαγωγού της μητρομανούς ιστορίας «-ισμών» και «ηθικών» καταπίνεται, κατασπαράσσεται και ρουφιέται.

Ό,τι γνήσιο υπάρχει πάνω του, ό,τι αγωνίστηκε να ανακαλύψει με μόχθο και ιδρώτα πρέπει τάχιστα να κρυφθεί ή επιμελώς να διακοσμηθεί. Αυτή η προκύπτουσα αντινομία, αν και κραυγαλέα πλαστή και ερειδομένη στην ανασφάλεια που προκαλεί το κεχηνός της προσήκουσας κοινωνικής ζωής αφενός, της πολιτισμικής αβεβαιότητας αφετέρου, είναι αυτή που θα ποδηγετεί τα φιλοσοφικά του αυτονόητα, σε μια ατέρμονη διελκυστίνδα, τεχνηέντως πλασμένη για να του διαμορφώνει το ρυθμό της μέλλουσας ζωής του: Κοινωνικώς αποδεκτή-contra naturam-δράση ή διαρκής σύγκρουση με τον εαυτό του; Ανεπαισθήτως τα καβαφικά τείχη ορθώνονται μπροστά του και καθώς τρέφονται από το φόβο και το χρόνο του γιγαντώνονται και το μοναχικό αλλά συναρπαστικό ταξίδι της αρχής, ευτελίζεται σε μικρά, ταπεινά βήματα επί τόπου...

Στη νέα πραγματικότητα, η ιδεοπολιτική ταυτότητα του πολίτη και του εκπαιδευτικού παραδίδεται στην οικεία διεύθυνση ή ιδεολογία που εξαναγκάζεται να ανήκει. Ταυτόχρονα, η συλλογική ταυτότητα δεν βρίσκεται ως στοιχείο της παράδοσης, εν σχέσει προς την οποία, ανατροφοδοτώντας τα άτομα προς την ανα-διαμόρφωση της ιδιαιτερότητάς τους λειτουργεί ως

μία σταθερή και δυναμική αντικειμενικότητα. Τα αποτελούντα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας μετέχουν ίδια στη διαδικασία μορφώσεως βουλήσεως και μιας προσχεδιαζομένης «κοινής» ταυτότητας. Οι τυπικές προϋποθέσεις και οι διαδικασίες παραγωγής αυτών των νέων ταυτοτήτων υποκαθιστούν τον ουσιαστικό χαρακτήρα του περιεχομένου και αυτή η φανακισμένη κοινή δράση διαμορφώνει νέες ευτελισμένες ετικέτες μελών που μετέχουν ευχαρίστως, στην αγοραπωλησία του μορφωτικού είναι τους στο πολυεθνικό εκπαιδευτικό super market. Νέα εκπαιδευτικά banner-code, με ηλεγμένα ISO παρέχουν έτσι...ίσες ευκαιρίες συμμετοχής σε νέες επικοινωνιακές διαδικασίες, αποσκοπώντας στην αναπαραγωγή και επιβίωση της νέας, υβριδικής συλλογικής ταυτότητας, με στόχο μια μορφή κοινωνικής υπερενσωμάτωσης (βλ. παγκομοιοποίηση).

Εάν η δραστικά επιταθείσα ανάγκη, για κοινωνικό αναστοχασμό, με τη μορφή επιστημονικής συστηματοποίησης της γνωσιακής περιπλοκότητας είναι εις θέσιν να παράξει ένα νέο τύπο κοινωνίας, την επιστημονική κοινωνία, τούτο δεν θα πρέπει ψυχαναγκαστικά να διέλθει τις στενές απολήξεις μιας απολεπισμένης μετανεωτερικής κοινωνίας, ούτε να ολισθήσει λάθρα του φωτός του ανθρωπισμού από την κερκόπορτα που σηματοδοτεί τη μετάβαση από την κοινωνική πρόταξη της πολιτικής στην πρόταξη της οικονομίας (όπως δέχεται ο Luhmann). Εάν η επιστήμη μπορεί να διαδραματίσει το ρόλο ενός ηγετικού κοινωνικού υποσυστήματος, θα πρέπει να αναθυμηθεί τα δικά της αυτονόητα, ότι δηλαδή σύμφωνα με την ορθολογικότητα που τη διακρίνει, έχει θέσει στο πρόγραμμά της την αποδέσμευση από αυτο-υποστασιοποιήσεις και εαυτήν στην υπηρεσία του ανθρώπου και του αγώνα του για αναζήτηση της αλήθειας (εννοιολογική ταυτότητα της δικαιοσύνης). Πέραν οιασδήποτε προσπάθειας (συστημικής ή μη) υπαγωγής των επιμέρους τμημάτων στο όλον, σύμφωνα με την αριστοτελική θεωρία, ίσως θα πρέπει να γίνει όσο είναι νωρίς κατανοητό, ότι δεν μπορούν πλέον να παράσχουν αξιόλογη βοήθεια οι θεωρητικές προσεγγίσεις προς την κατεύθυνση μιας ενοποιημένης θεωρίας εμβίων ή/ και κοινωνικών συστημάτων, αφού η διεξόδος αυτή έχει ήδη εγκολπωθεί από τους σχεδιαστές της νέας τάξης πραγμάτων. Ίσως το κλειδί της μοναδικής διεξόδου στο δρομολογούμενο «αυτονόητο» της αμετάκλητης μεταλλαγής του ανθρώπου και της κοινωνίας του, να παραμένει στο θεμελιώδες ερώτημα: «ποιούς όρους ή ποιές δυνατότητες προς δράση (π.χ. αναδυτική ικανότητα, αυτοαναφορά, αναστοχασμός κλπ.) θα είμαστε εις θέσιν τελικά να αξιοποιήσουμε μέσω της ανθρωπιστικής Παιδείας, που παραμένει μοναδική ελπίδα για τη ζωή;»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αισχύλου, Προμηθεύς Δεσμώτης
2. Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια
3. Caine, R., and G. Caine. (1994). *Making Connections: Teaching and the Human Brain*. Menlo Park, Calif.: Addison-Wesley.
4. Gazzaniga, M.S. (1996). *Ο νους της φύσης: Οι βιολογικές ρίζες της σκέψης, των συναισθημάτων, της σεξουαλικότητας, της γλώσσας και της νοημοσύνης*. (μτφρ. Βίβιαν Κουσουλάκου). Αθήνα: Σύναλμα.
5. Geertz, C. (1973) *Η Ερμηνεία των πολιτισμών*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003
6. Jensen, E. (1998). *Teaching with the brain in mind*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development
7. Κολιάδης, Ε.Α. (2002). *Γνωστική ψυχολογία, γνωστική νευροεπιστήμη και εκπαιδευτική πράξη*. Δ' τόμος, Αθήνα.
8. Morris Ian (1992), "Death-Ritual and Social Structure in Classical Antiquity", Cambridge University Press, 1992.
9. Sahlins, M. (1981) *Historical Metaphors and Mythical Realities*. Άνν Άρμπορ.
10. Τζάνη Μ., (2003) *Κοινωνιολογία Παδείας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα
11. - (1998) «Το Ιδεολογικό Μήνυμα του Ελληνισμού στην Αγωγή του Ανθρώπου», εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.
12. Weber M., (1993) «Η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών», μτφρ. Μ. Κυπραίος, εκδ. Παπαζήση.
13. Wilke H., (1996) «Εισαγωγή στη Συστημική θεωρία», εκδ. Κριτική

Άρθρα

1. Caine, R.N. and Caine G. (1998). Building a bridge between the neurosciences and education: Cautions and possibilities. *National Association of Secondary School Principals, NASSP Bulletin*, Vol. 82, 1-9.
2. Γεωργουσόπουλου Κ., «Η Ιστορία ως αράχνη», εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 12-02-01, Κωδ. άρθρ: Α16967Ρ031